

Forskning om barn og barndom i Norden

Fagfellevurderet artikel | Vol. 42, No. 1, 2024, s. 6–21

Familieliv i krise og forandring. Betydningen af pandemi og klimaforandringer for forældreskabsidealer i Danmark

Nanna Jordt Jørgensen

Københavns Professionshøjskole, Danmark

E-post: najo@kp.dk

Karen Ida Dannesboe

Aarhus Universitet, Danmark

E-post: kida@edu.au.dk

Dorte Kousholt

Aarhus Universitet, Danmark

E-post: dkou@edu.au.dk

Nana Clemensen

Aarhus Universitet, Danmark

E-post: nacl@edu.au.dk

Ida W. Winther

Aarhus Universitet, Danmark

E-post: idwi@edu.au.dk

Resumé

I denne artikel undersøger vi forældres refleksioner over barndom og familieliv, som de udfoldede sig under Covid-19-pandemien i Danmark, der også var en tid præget af voksende klimabevidsthed blandt mange danskere. På baggrund af empirisk materiale fra danske familier fra middelklassen sætter vi fokus på disse forældres håndtering og forståelser af store samfundskrises som pandemi og klimaforandringer. Artiklens teoretiske vinkel kombinerer indsigter fra familieforskning om forældreskab og risikohåndtering med

perspektiver fra antropologiske krisestudier. Vores analyse viser, at særligt spørgsmål som tid og nærvær i familien og barnets relation til naturen har været genstand for refleksion. Analysen belyser dermed bevægelser i kulturelle forståelser af forældreskab og barndom under pandemien.

Stikord: *forældreskab, barndom, krise, Covid-19, digital etnografi*

Abstract

Family Life in Crisis and Change. The Influence of the COVID-19 Pandemic and Climate Change on Parenting Ideals in Denmark

In this article, we explore parents' reflections on childhood and family life as they unfolded during the COVID-19 pandemic in Denmark, which was also a time marked by growing climate-change awareness among Danish citizens. Based on empirical data from Danish middle-class families, we discuss these parents' responses to major societal crises like the pandemic and climate change. The article's theoretical angle combines family research on parenting and risk management with insights from anthropological studies on crisis. Suggesting that reflections related to presence in family life and children's relationships with nature are particularly prevalent, the article discusses continuity and change in cultural understandings of parenting and childhood.

Keywords: *parenting, childhood, crisis, COVID-19, digital ethnography*

Barnevognstur og tanker om fremtiden

Det er foråret 2020, og det danske samfund er langsomt ved at genåbne efter den første Covid-19-nedlukning. Parret Cecilie og Maria går tur med barnevognen i Københavns gader, mens de taler med en forsker på et videoopkald over telefonen. Undervejs vågner datteren Alma på ni måneder, og de to mødre parkerer barnevognen og går op ad bagtrappen til deres lejlighed. Samtalen fortsætter indendørs, hvor Cecilie og Maria fortæller om deres hverdag under pandemien, om at være nye forældre uden at kunne være tæt på deres øvrige familie og om balancen mellem familie- og arbejdsliv. Sidst i interviewet spørger forskeren til deres tanker om fremtiden i forlængelse af pandemien. Maria beskriver, hvordan den umiddelbare beskyttelse af parrets lille barn for hende er det mest centrale:

Jeg kan slet ikke rumme at tænke: "Hvad skal der ske i fremtiden?"... Jeg tror, jeg ubevidst lukker sådan lidt ned. Samfundsmæssigt kan jeg heller ikke overskue at tænke over, hvad [Covid-19-pandemien] kommer til at betyde. Det er måske også bare, fordi jeg kun har en vis portion overskud til at bekymre mig, og så bliver det de små ting, der bekymrer mig. Vores lille boble, altså vores familie og sådan. "Kommer VI bare helt igennem det!". [...] Lige nu fokuserer jeg bare på, at [Alma] skal have det godt, og det er det vigtigste for mig at se, at hun er glad og trives.

Maria tager barnet op på skødet, mens Cecilie fortsætter. Hun tænker også på Alma, men er i højere grad optaget af ”hvad det er for en fremtid, hun vokser op i” – navnlig i forhold til klimakrisen, som hun finder langt mere presserende at bekymre sig om end Covid-19-pandemien:

Jeg synes, [pandemien] er en enormt ambivalent krise. For der er jo ingen tvivl om, at der er kæmpe tab økonomisk og menneskeligt [...]. Men samtidig er det jo også et tidspunkt, hvor man kan tænke lidt anderledes. Altså en tid, hvor det har været mere tydeligt end nogensinde før, hvor vigtigt for eksempel kultur er, altså det med at synge sammen for eksempel. Og hvor vigtig familien er, hvor vigtigt det nære er. Vi er en del af en global verden, men hvis ikke vi har et nærmiljø, som vi faktisk stoler på, så er det lige meget. Så der er kommet sådan en ny bevidsthed omkring det, som jeg synes er meget, meget positiv. Og jeg tror også... jeg er måske mere bange for klimakrisen end det her og tænker på en positiv note, at det her kan være en god måde for folk at ændre adfærd, så vi måske kan afbøde noget af den klimakrise, der kommer... Bevidstheden om, at vi KAN ændre os.

De to citater afspejler forskellige måder at orientere sig på som forældre i en periode, hvor fremtiden med ét bliver usikker, og sædvanlige rutiner sættes ud af kraft. For begge mødre knytter bekymringen om en nutidig og fremtid krise sig til deres barn, men hvor Maria orienterer sig mod den lille familie og tænker på den umiddelbare beskyttelse af barnets trivsel, rækker Cecilies overvejelser ud i samfundet og knytter barnets fremtidige trivsel til både et velfungerende nærmiljø og planetens bæredygtighed.

Cecilie og Marias fortælling illustrerer en forbindelse mellem klimakrise, Covid-19-pandemi og hverdagsliv, som i nogen grad har optrådt i den politiske debat og været genstand for interesse i den samfundsvidenskabelige forskning. I en dansk kontekst har kvantitative undersøgelser vist ændrede hverdagsrutiner under pandemien blandt den kulturelle middelklasse i lyset af den grønne omstilling (Schultz et al., 2020), oplevelser af øget handlekompetence i relation til Covid-19 og klima (Nielsen et al., 2022), og at flere ønsker at omstrukturere hverdagslivet i en mere klimavenlig retning ud fra erfaringer med nedlukning og pandemi (Toft & Nielsen, under forberedelse.). I vores kvalitative undersøgelse fra foråret 2020 til foråret 2022 af danske familiers hverdagsliv under pandemien er det kun få familier, der lige så eksplicit som Cecilie knytter Covid-19 til klimakrise, men mange reflekterer på forskellig vis over samspillet mellem globale krisespørgsmål og nære vilkår for forældreskab og børns liv. I denne artikel diskuterer vi familiers overvejelser om barndom, forældreskab og fremtid i lyset af store samfundskriser og de forandringer, kriserne forårsager og muliggør. Vores analyse viser, at særligt spørgsmål om tid og nærvær i familien og barnets relation til naturen har været genstand for refleksion.

Krise og usikkerhed som horisont for forældreskab

I de skandinaviske velfærdssamfund har intergenerationelle relationer siden afslutningen af anden verdenskrig været rammesat af moderne forestillinger om fremskridt og

sikkerhed. Skønt denne kollektive forventningshorisont om støt stigende velstand, sikkerhed og stabilitet har været en historisk anomali (Narotzky & Besnier, 2014, s. 8), har den til dels afspejlet samfundsudviklingen i de nordiske lande indtil nyere tid. Forældre har i stor udstrækning kunnet forvente eller formode, at deres børn ville få en bedre uddannelse og højere velstand end dem selv (Dencik & Jørgensen, 2000; Sommer, 2010). I takt med, at konsekvenserne af klimaforandringer, biodiversitetskrise, forurenings-skandaler, social ulighed, migrationspres og verdensomspændende pandemier i stigende grad er blevet tydelige også på de nordiske breddegrader, udfordres det moderne, lineære fremskridtsnarrativ imidlertid mere og mere. Nok er de skandinaviske samfund stadig præget af relativt stor social sikkerhed, men særligt siden udbruddet af Covid-19 i 2019 har ideen om ansatsen til en længerevarende krisetid vundet indpas. Knap var coronanedlukningerne overstået, før Rusland invaderede Ukraine, og den efterfølgende krig forårsagede blandt andet global energikrise og stigende fødevarepriser. Hertil kommer en voksende bekymring for massiv økologisk krise med klimaforandringer og tab af biodiversitet. Som Toft og Nielsen påpeger, blev pandemien i 2020 og 2021 på forskellig vis knyttet til klimakrisen i den offentlige debat, bl.a. med biologiske koblinger mellem Covid-19-udbruddet og tab af biodiversitet og dyrehabitater og med politiske og økonomiske perspektiver på staters evne til hurtig og radikal krisehåndtering (Toft & Nielsen, under forberedelse).

Familieforskning peger på, at forældreskab skabes aktivt i hverdagslivet i familien, men også i mødet med kulturelle idealer, samfundsmæssige tendenser og begivenheder (fx Sparrman et al., 2016). Vi er på den baggrund optaget af, om pandemien og dens tilknytning til biodiversitets- og klimakrise har haft betydning for forældreskab og børnesyn i Danmark. Ifølge antropolog Charlotte Faircloth og sociolog Ellie Lee orienterer forældre i den vestlige verden sig efter et bredt ideal om *intensivt forældreskab*, karakteriseret ved børnecentreret opdragelse, hvor udvikling (emotionelt, socialt, kropsligt og læringsmæssigt) og trivsel er centrale elementer (Faircloth, 2014). Idealet om intensivt forældreskab forbindes ofte med middelklassens opdragelsesstrategier (fx Lareau, 2003) og er kendetegnet ved en risikobevidsthed i forhold til, hvad der potentielt kan gå galt i barnets opvækst. Denne risikoorientering må ses i lyset af en udbredt forestilling om, at barndommen er afgørende for barnets fremtid, hvilket giver forældrenes handlinger i forhold til at stimulere deres børn og beskytte dem mod risici central betydning (Lee et al., 2014). Forældre bliver i den forstand *risk managers*, der må monitorere potentielle risici i barnets opvækst og kontinuerligt overveje, hvordan de bedst skaber gode rammer for deres børns liv og fremtid (Faircloth, 2014). Forældre bliver samtidig selv en potentiel risikofaktor, fordi de ved at handle 'forkert' eller uopmærksomt kan forhindre barnet i at udvikle sig optimalt. Faircloth og Lee refererer primært til forældreskab i engelsktalende lande, men også i en dansk velfærds kontekst kan vi se ideerne om det børnecentrerede og risikobevidste forældreskab fylde blandt forældre og professionelle, blandt andet når opmærksomheden rettes mod, om børnene er 'parate' til overgange fra et niveau til et andet i uddannelsessystemet (Bach et al., 2020; Dannesboe et al., 2018).

Som indgang til at forstå, hvordan det børnecentrerede, risikobevidste forældreskab blev udfoldet og udfordret under den pandemiske krise i Danmark, er vi inspireret af antropologiske studier af krise, usikkerhed og uforudsigelighed, som belyser menneskelig refleksion og handlekraft i mødet med usikre og uforudsigelige fremtidsudsigter (Calkins, 2016; Knight & Stewart, 2016; Narotsky & Besnier, 2014; Vigh, 2008). Disse studier er foretaget i kontekster, hvor usikkerheden er langt mere gennemgribende end for danske middelklasseforældre under Covid-19-krisen, men perspektiverne kan trods det være med til at udfolde, hvordan samfundskriser som pandemien får betydning i hverdagslivet. I den danske offentlige debat er pandemien blevet rammesat som en krise, der udfordrede fælles forestillinger om sikkerhed og fremgang. Samtidig betød de stadigt skiftende statslige reguleringer under pandemien et konkret kontroltab for mange mennesker. Med velfærdsstatens regulerede og forudsigelige hverdagsliv som baggrund oplevede mange familier nedlukningen af institutioner og stramme reguleringer af sociale interaktioner som et voldsomt og pludseligt indgreb.

Krise handler om brud eller ændringer, der udfordrer tilliden til vores fremtidsforestillinger. Begrebet forstås typisk som kortvarende perioder af kaos uden for det almindelige hverdagsliv, men kan også beskrive længerevarende perioder af usikkerhed. Antropolog Henrik Vigh definerer således krise som oplevelsen af længerevarende social, økonomisk og politisk nedgang og forfald forbundet med livsvilkår og handlemuligheder (Vigh, 2008). Krise kan i denne betydning ses som overlappende med usikkerhed (*uncertainty*) (fx Calkins, 2016). Hvad enten oplevelsen af kaos, nedgang og usikkerhed er kortvarig eller langstrakt, medfører nedbrudte fremtidsforventninger ofte refleksion over eksisterende samfundsforhold og hverdagsliv, hvilket kan forandre værdier og forskyde rammer for moralsk ansvar. Krise og sikkerhed kan lamme handleevnen, men også bibringe nytænkning i hverdagslivet eller i politiske engagementsformer (Calkins, 2016; Knight & Stewart, 2016; Narotsky & Besnier, 2014).

Metode

Vores undersøgelse af familiers erfaringer og håndteringer af Covid-19-krisen begyndte umiddelbart efter statsminister Mette Frederiksens annoncering af den første Covid-19-nedlukning i marts 2020. Da både vi selv og langt de fleste af vores informanter var hjemsendt under projektets begyndelse, tyede vi til onlineetnografi (Albris & Wahlberg, 2018; Larsen, 2018). I april-maj 2020 foretog vi 75 online interviews med cirka 50 familier med mindst et barn i alderen 0–20 år. Vi fik i overvejende grad kontakt til familierne på baggrund af en åben invitation gennem netværk og sociale medier, og familierne er således ikke udvalgt med henblik på at repræsentere særlige positioner. Familierne kom geografisk fra alle hjørner af Danmark og indbefattede også et par udlandsdanske familier. Cirka en femtedel af de interviewede var enlige kvinder med børn, mens resten levede i parforhold, en del af disse i familier rekonfigureret af skilsmisse. Forældrenes alder spændte mellem 30 og 55 år.

Det var primært kvinder, der svarede på invitationen til deltagelse, men både mænd, børn og unge deltog i vores interviews. Ud fra uddannelsesniveau og beskæftigelse må de fleste af de deltagende familier kategoriseres som middelklasse, men med en spredning fra studerende, arbejdsløse og ansatte i den relativt lavtlønnede del af den offentlige sektor (pædagoger, sygeplejersker og lærere) til højtlønnede i den private sektor. Dette forhold og studiets geografiske forankring i en nordisk velfærdsstat er en vigtig kontekst for artiklens pointer, som udspringer af interviews med en forældregruppe, der nok oplevede pandemien meget forskelligt og med afsæt i varierende ressourcer, men som generelt ikke var voldsomt økonomisk ramt eller truet på deres fundamentale sikkerhed. Denne artikels analyse har primært fokus på familier med børn i dagtilbud og grundskole, og vi er optaget af tværgående mønstre og tendenser i det empiriske materiale, snarere end af forskelle mellem familierne.

Interviewene var struktureret om en guide, der tematiserede hverdagens organisering (strukturer, rytmer, rutiner og udfordringer i lyset af nedlukningen), pandemiens 'tilstedeværelse' i familielivet (fx bekymringer og måder at tale om sygdommen på) samt forhold til arbejde, familie, venner og netværk. En del familier delte også dagbøger, videoer, fotografier, tekster og tegninger med os (Clemensen et al., 2021). Under Danmarks anden nedlukningsperiode i december–februar 2020–2021 geninterviewede vi børn, unge og forældre i tyve af familierne, og under den tredje nedlukning i december–januar 2021–2022 geninterviewede vi ti af disse familier. Vi har således produceret et omfattende etnografisk datamateriale om familiers hverdagsliv under Covid-19 i Danmark.

Som i vores vante tilgang til etnografi i den 'fysiske' verden søgte vi at komme tæt på deltagernes egne erfaringer og invitere til detaljerede beskrivelser af hverdagslivets rutiner og praksisser (Howlett, 2021; Podjed, 2021). Vi indhentede samtykke fra familierne inden interview, og alle navne er pseudonymiseret. Undersøgelsens onlineformat betød, at det blev en særlig etisk fordring at sikre tryghed i interviewrummet. Vi vidste ikke på forhånd, hvilken hjemmesituation vi ville lande i, når vi loggede på, og ofte måtte vi justere spørgsmål eller dele vores egne erfaringer for at sikre en fortrolighed mellem os og informanterne. At vi som forskere på flere måder delte livsvilkår med mange af vores informanter under nedlukningerne (fx det logistiske pres for at få arbejde, hjemmeskole og børnepasning til at gå op) har dels været med til at skabe et fælles rum i interviewsituationen, dels bidraget til refleksioner over de mønstre, vi har set i empirien.

Hverdagsrytmer og coronapausen – tid og nærvær i familielivet

Over hele verden betød Covid-19-pandemien og forskellige nationale smittespredningsstrategier, at familier med børn oplevede omkalfatringer af familieliv, omsorg og risikohåndtering (fx Faircloth et al., 2023; Eldén et al., 2022; Twamley et al., 2023). I Danmark påvirkede særligt nedlukningerne af skoler og daginstitutioner samt forsamlingsloft børnefamiliernes hverdag. I den første nedlukningsperiode, som blev annonceret 11. marts 2020, blev skoler, institutioner og dagtilbud lukket, efterfulgt af et forbud mod at forsamles mere

end 10 personer. Dagtilbud og de yngste skoleklasser blev genåbnet 20. april, mens de ældre klasser måtte vente til maj. Over sommeren løsnedes flere restriktioner, men fra september blev mange genindført, herunder et forsamlingsloft, som også løb hen over julen. Skolebørn og gymnasieelever (men ikke dagtilbudsbørn) blev hjemsendt fra december 2020 til februar 2021 (for de små klasser), denne gang med digital undervisning. Fra marts 2021 lettedes restriktionerne gradvist i takt med udrulningen af et vaccineprogram. En delvis nedlukning, som dog ikke ramte skoler og dagtilbud, blev indført i december 2021, men fra foråret 2022 var situationen i Danmark stort set normaliseret.

Vores samtaler med familier i de tre nedlukningsperioder viser, at pandemien især under første nedlukning blev oplevet som en voldsom familie- og samfundskrise – særligt for de helbredsmæssigt sårbare, men også for familier, der ikke var direkte berørt af smitterisiko. En del forældre oplevede perioden som en personlig krise i form af bekymring for børnenes mistrivsel under hjemsendelser fra institution og skole, øgede konflikt-niveauer i familien samt arbejdsrelaterede udfordringer. For næsten alle familier skabte nedlukning og afstandsregler udfordringer i familiehverdagen, når skole og arbejde skulle foregå hjemme (Clemensen et al., 2021) og udvidede familierelationer plejes (Dannesboe et al., 2023).

Ud over familiernes øgede arbejdspress viser vores interviews, hvordan mange forældre i nedlukningsperioden fandt anledning til kritiske overvejelser over den før-pandemiske hverdag med deres børn. Refleksionerne over hverdagslivet kan blandt andet tilskrives det selvfølgelighedsbrud, som pandemi og nedlukninger medførte (Winther et al., 2023). Peter, som vi præsenterer nærmere nedenfor, siger for eksempel: ”Vi er i den situation – heldige/uheldige – at der er coronavirus over det hele, og nu skal vi lige pludselig lave alting om. Så får vi pludselig blik for, hvad det er, vi egentlig har manglet.” Hans kone Karen tilføjer: ”Ja, eller måske bare tid til at opdage det, vi ikke kan opdage i hverdagen.” Samtidig skabte pandemien også en fælles erkendelse af permanente sundhedsrisici og fremtidig uvished som vilkår, som vi også så i det indledende citat af Maria.

Uvisheden indebar således et brud på hverdagens forudsigelighed, som førte nye vaner og erkendelser med sig. Dette forhold harmonerer med antropolog Sandra Calkins’ observationer af en tæt forbindelse mellem eksistentiel usikkerhed og øget refleksivitet. Når mennesker oplever at kunne forudse fremtiden, stiller de færre spørgsmål ved de kulturelle og sociale former, de indgår i. Når erfaringen af usikkerhed, risiko og krise stiger, stiger også refleksiviteten over eksisterende sociale arrangementer (Calkins, 2016, s. 60).

For mange familier i Danmark var den præpandemiske hverdag travl og stramt organiseret. Moderne samfund som de nordiske velfærdssamfund præges af en kronologisk lineær tidsopfattelse, hvor tid organiseres og styres gennem klokketid (Frykman & Löfgren, 1979). Navnlig under den første nedlukning i marts 2020 blev den stramme tidsorkestring imidlertid ændret eller opløst, hvilket gav rum til refleksion over familiens rytmer og temporaliteter. Mens perioden for nogle blev karakteriseret som udflydende og ustruktureret, erfarede andre, at de blev nødt til at organisere deres tid mere stramt for at få plads til hele familiens aktiviteter inden for hjemmets fire vægge (Damsholt, 2020).

I den første kategori kan man se den studerende Jeanette, der i coronaperioden boede alene med sin 3½-årige søn. I april 2020 fortæller hun om en hverdag, der går lidt i opløsning, og om udfordringer med at skabe struktur: ”Jeg prøver ligesom at opretholde en rutine med, at vi står op og spiser morgenmad og sådan noget. Men mange dage synes jeg også bare, at det flyder sammen.” Jeanette ser stadig sine forældre, en veninde og hendes søn, men hun bekymrer sig for smitterisikoen og føler sig alene med sit barn. Det kan give konflikter i hverdagen, og hun bliver bekymret for, om hun kan stimulere barnet nok, både intellektuelt og kropsligt: ”Lige meget hvor meget jeg laver med ham, så går han senere i seng, og han står tidligere op. Og det er lige de steder, der kan man godt mærke det, at han mangler at komme ned og tumle med sine [kammerater i børnehaven].”

Jeanettes bekymring for at kunne holde sammen på hverdagen og give sit barn de rigtige muligheder går igen i flere andre interviews. I det hele taget står børnenes hverdag i institution og skole centralt i forældrenes vurderinger og overvejelser om familiens situation og fremtidsudsigter. Selv om børnene i lange perioder var hjemme, tydeliggjorde pandemien altså, hvordan familielivet og forældres omsorgsopgave formes i relation til de andre steder, hvor børnenes hverdag leves (fx Kousholt, 2011; Sparrman et al., 2016). I en tidligere artikel har vi beskrevet, hvordan mange familier opbyggede skolelignende strukturer og skemaer for hverdagen for at sikre sig, at de gjorde det ’godt nok’ (Clemensen et al., 2021). Forældrenes stræben efter en tilrettelæggelse af dagen, som skaber gode rammer for skolegang under pandemien, kan ses som en illustration af det børnecentrerede forældreskabs orientering mod at sikre børnenes læring og uddannelse.

Mens nogle familier således arbejdede for at holde fast i hverdagslivets rytmer, medførte opblødningen af hverdagens organisering og den samfundsmæssige krise for andre nye refleksioner. Et eksempel på dette er Karen og Peter, som i 2020 boede i en større provinsby med deres to børn på ét og syv. Før pandemien pendlede Peter tre timer dagligt, og da han under nedlukningen pludselig måtte arbejde hjemmefra, gav det anledning til at tænke over transporttidens betydning for familiens hverdag:

- Karen: Noget af det, vi oplevede i tiden op til påske [under den første nedlukning], var, hvor meget vi får, når du ikke kører tre timer. Altså sådan helt, det blev sådan enormt tydeligt, hvor lang tid du sidder i en bil.
- Peter: Ja, og man kan tage det bare i forhold til vores morgenrutine, som... Før corona [...] så var jeg egentlig ude af døren kvart over seks eller sådan noget. [...] Nu er jeg så på 32 timer, så kørte jeg hjem der ved halv tre-tretiden, og så hjemme omkring halv fem-fem. [...] Nu er vi lige pludselig fire hænder til at håndtere de to børn.

Karen fortæller videre om sin version af den tidligere morgenrutine, hvor hun først på cykel skulle aflevere et barn i daginstitution, så et andet barn i skole og herefter cykle ni kilometer til sit arbejde. Denne rutine står i skarp kontrast til situationen under nedlukningen, hvor hun bare kan vågne op og tænke: ”Pyt, det er lige meget, vi spiser bare lige noget morgenmad og drikker noget kaffe.” Interviewet er foretaget sidst i april 2020, hvor børnene var

tilbage i daginstitution og skole, mens de voksne fortsat arbejdede hjemme. Som en del andre forældre fremhæver parret, hvordan en langsommere hverdag har skabt rum til at erfare, at de som familie har brug for mere tid og nærvær med børnene. Kriseerfaringerne har altså givet anledning til et ønske om forandring af det eksisterende hverdagsliv. Dette forandringsønske om kvalitetstid i familielivet ligger i tråd med idealer for et børnecentret forældreskab (Bach et al., 2020; Kousholt, 2011), men vægten er her lagt på børnenes trivsel i et familieliv med nærværende voksne, snarere end på børnenes læring, parathed og fremtidige muligheder.

I forældrenes orientering mod dette ideal og de muligheder, der opstod med Covid-19-nedlukningerne, ligger der en implicit kritik af de eksisterende familielivsforhold i det danske samfund. Vores interviews peger på udfordringen i den eksisterende samfundskontrakt ved at efterleve de udbredte idealer om det børnecentrerede og risikobevidste forældreskab. Dermed italesætter informanterne også en familiepolitisk dagsorden og et håb for samfundsforandring i orienteringen mod familielivet. Dette håb bliver fx udtrykt i slutningen af april 2020 af Anja, der bor sammen med sin mand og to børn i en mindre provinsby: ”Det er jo dét – det kunne være interessant, hvis hele samfundet på en eller anden måde rykker sig en lille smule i forhold til, hvordan er det, vi SER på arbejdsliv og familieliv. I et større perspektiv.” I første omgang er det dog ikke samfundspolitisk aktivisme, men konkrete forandringer i familiernes hverdagsliv, der katalyseres af krisen. Peter (og flere andre af de interviewede) søger nyt job for at få en mindre presset hverdag. Andre interviewede beslutter i 2021, at de også efter genåbningen af samfundet ville prioritere mere tid til ro og nærvær i familien, fx ved at skrue ned for sociale engagementer. For familier med mindre børn rummer kriseerfaringen fra nedlukningen og refleksioner herover således et forandringspotentiale, som retter sig særligt mod børnenes trivsel og behov.

Eksemplerne viser, at forældreskab i en dansk Covid-19-tid i høj grad præges af både tvivl om, om man gør det godt nok som forældre, og en stræben efter at kunne sikre en barndom, hvor der skabes nærhed mellem børn og forældre. Hvad enten familiernes fokus er på rammesætning af hverdagen eller på mere fremtidsorienterede omstruktureringer af hverdagen med henblik på et mere nærværende familieliv, er det tydeligt, at idealet om et intensivt forældreskab ikke nedtones, men måske snarere forstærkes af pandemierfaringen. Erfaringerne med coronanedlukninger ser dog i særlig grad ud til at fremhæve idealer om et roligt familieliv med tid til hinanden og barnets trivsel i centrum, mens andre dominerende opdragelsesnormer i middelklassen, der handler om at fremme børns potentialer gennem uddannelse og fritidsaktiviteter (fx Lareau, 2003; Vincent & Ball, 2007; Aarseth, 2014), nedtones.

Kropslighed og naturrelationer i krisetid

Til den øgede tid med familien knytter sig også særlige kropslige erfaringer. Andre forskere har beskrevet pandemiens påvirkning af kroppens erfarede tilstedeværelse i byen og blandt andre mennesker med fokus på, hvordan den fysiske afstand medfører en oplevelse af, at kroppe er porøse og kan ’smitte af’ på andre (Bille & Thelle, 2020; Nyquist,

2021; Mogensen, 2023). Vores empiriske materiale peger på, at nedlukningsperioderne desuden skabte en konkret kropslig erfaring af samvær med den nære familie, der stod i kontrast til den pålagte afstand til andre mennesker. Denne nærhed blev tydelig i vores interviews, både når en familie på to voksne og to til fem børn sad i en stor fælles klump i en sofa, så alle kunne være med på zoombilledet, og når vi interviewede en mor alene i en køjeseng i et værelse, hvor hun forgæves havde søgt ro fra sine familiemedlemmer. Nedlukningsperioderne skabte på godt og ondt et tættere familieliv, hvor børn og forældre var mere til stede sammen, hvor vaner og praksisser i højere grad skulle finde sted samtidig i samme rum, og hvor familiens kroppe blev filtret mere ind i hinanden.

Herudover viser vores interviews, at mens kulturtilbud lukkede og sociale aktiviteter aftog, blev uderummet og naturen i højere grad et rum for familiens kropslige samvær. I en kvantitativ undersøgelse fra 2020 svarer 37 procent, at de i sommeren 2020 opholdt sig 'markant mere' eller 'lidt mere' i den danske natur i forhold til tidligere somre (Gallup/ Friluftsrådet, 2020). Den øgede tid i naturen spillede sammen med en større interesse for natur og naturrelationer i den offentlige debat. I 2020 satte Danmarks Radio turbo på naturprogrammer på både TV og i radio, bl.a. med den stort anlagt serie *Vilde, vidunderlige Danmark* (Dohrmann, 2021), som flere af de familier, vi interviewede, refererede til. Aviserne havde stort anlagte temaer om naturen i kunst, kultur og hverdagsliv (Politiken, 2020), og bibliotekerne satte fokus på naturen i litteraturen (eReolen, 2020).

I vores interviews fortæller mange familier om hyppige fælles udflugter og gåture i naturen. Jeanette har under den første nedlukningsperiode i foråret 2020 organiseret sig i en 'coronaboble' med en veninde, der har et barn på samme alder. De mødes som oftest ude, hvor smittefaren er lavere, og tager fx på tur i skoven. Jeanette fortæller:

Vi var i skoven, og der fandt vi jo en stålorm. Hvor at først har vi gået og fanget sådan nogle skolopendre og bænkebidere og sådan noget, og så lå der den dér stålorm, og jeg tænkte først: "Åh nej, det er en slange", og jeg er rædselsslagen, ik'? (griner). [...] Men jeg fik den så og sagde: "Ej, vi tager den sgu op i en spand, vi bliver nødt til at kigge på den". [...] jeg endte med at tage den op, og min veninde, som også bare er fuldstændig "Urgh" (frastødt). Hun holdt den også, og vores drenge, de skulle da også holde den til sidst, hvor i starten der turde de overhovedet ikke. [...] Det er jo også noget af det der med, nu vi er så meget ude, og jeg tænker da også, det er da også sundt for børnene, at de tør at holde sådan en, så det er måske sådan noget, man normalt ikke ville have tid til på samme måde.

Begrundelsen om, at børnene skal holde slangen, fordi det er 'sundt' for dem, afspejler en generel tænkning i dansk barndomspædagogik om betydningen af børns forhold til naturen for deres sundhed, læring og udvikling (Ejby-Ernst et al., 2019). Jeanettes fortælling om skovturen kan således kobles til hendes bekymring for, om hun får stimuleret sit barn nok. Samtidig står Jeanettes begejstring for børnenes omgang med slangen i kontrast til hendes egne og mange andre forældres bekymringer for smitterisiko under pandemien. I

en periode, hvor mange forældre er optaget af at få de mindre børn til at forstå, at de ikke må røre ved og være nær på andre mennesker, at de skal spritte fingrene af, når de er på legeplads eller i offentlig transport, og at fingrene skal holdes ude af munden, forekommer barnets udfoldelse i et mere åbent landskab og kropslige interaktioner med elementer i naturen særligt ønskværdige. I langt de fleste interviews italesættes børns relationer til naturen således i positive termer og orienteret mod børns sundhed, læring og/eller trivsel. Maria fortæller, hvad det betød for datterens naturrelation, at familien under nedlukningen i foråret 2020 tilbragte længere tid i et sommerhus:

Den ro som naturen giver, altså bare det at kunne sætte [Alma] ud i en barnevogn, og så lytter hun til fuglefløjt og hav eller bølgeskvulp. I stedet for biler ... Og også bare, at hun kan få noget jord under neglene og tulle rundt i ... Og mærke på noget græs, uden at man skal forholde sig til en masse andre mennesker hele tiden ... Altså det er jo også dejligt at gå i parken, det er slet ikke dét. Men sådan i det daglige, at man bare kan have den frihed og åbne en dør, og hun kan få lov til bare at blive, sådan, vænne sig til naturen og blive ét med naturen.

I en diskussion af hverdagsliv i Sydeuropa efter finanskrisen i 2008 sætter Knight og Steward (2016) fokus på forandrede tidsforståelser under kriser. Ligesom Calkins understreger de krisens udløsning af øget refleksivitet, der både kan udmønte sig i sociale protestbevægelser og mere hverdagsorienterede mestringsstrategier. Ifølge Knight og Steward oplevede de sydeuropæiske befolkninger i kølvandet på finanskrisen en kulturel nærhed til fortidige perioder og begivenheder (Knight & Steward, 2016, s. 4). De danske familiers kriseerfaringer i Covid-19-perioden kan ikke sammenlignes direkte hermed, men orienteringerne mod fortid og fremtid findes også her. Marias beskrivelse af barnet, der får mulighed for at "blive ét med naturen", kan således læses som en reaktualisering af et barndomsideal med historiske rødder i reformpædagogikken og tænkere som Rousseau, Frøbel og Dewey. Dette ideal, der står stærkt i skandinavisk barndomspædagogik, fremhæver den frie leg og barnets spontane udfoldelse i naturen som central for dets udvikling, såvel som for udviklingen af en national identitet (Gulløv, 2012; Halldén, 2009). Men hvor reformpædagogikken særligt har fokus på barnets frie leg og udfoldelse, knytter ideerne om barnet og naturen sig hos Maria og andre af de interviewede forældre også til forestillinger om det gode familieliv. Det handler mindre om barnets selvstændige udfoldelse og mere om et harmonisk familieliv i naturen med barnet i centrum. Fortællingerne om udendørs familieaktiviteter kombinerer et historisk velkendt barndomsideal knyttet til naturen med et børnecentreret forældreskab. Covid-19-perioden understregede således naturrelationer som et centralt aspekt af det børnecentrerede forældreskab blandt middelklassefamilier i Danmark.

Samtidig ligger der i denne naturforståelse også kritik af et hverdagsliv og en samfundsform, der for de fleste kun giver begrænset mulighed for kropsligt nærvær i naturen. Pandemien synliggjorde i den sammenhæng betydningen af familiers forskellige socio-materielle vilkår: Fx havde de familier, der boede tæt på naturen eller havde adgang til

sommerhus, muligheder for at 'isolere sig sammen' tættere på naturen og på den måde bruge pandemien til at styrke familiens fællesskab og naturrelation. Som flere andre interviewede taler Maria og Cecilie om at flytte ud af byen for at få et hverdagsliv med større nærhed til naturen. For Cecilie handler det ikke alene om datterens trivsel, men også om at få øje på aspekter af livet, hvor mennesket ikke er i centrum. Hun fortæller om den måned, de opholdt sig på landet:

Jeg tror også, kun med undtagelse af en tre-fire morgener, så har jeg jo gået morgentur HVER morgen med hende [vores datter] i én til to timer, ikke? Og det har jeg aldrig gjort, altså i mit liv. Det der med lige pludselig at se, at der kommer sådan nogle små græsstrå på marken, og de bliver større, ikke? Det har bare været ret fantastisk. Også følelsen af, at selv om vi er i karantæne, og ikke ved hvad der sker, så bliver det stadigvæk forår [...]. Naturen er ligeglad, den skal nok udvikle sig fra sæson til sæson.

Cecilie laver her nogle særlige koblinger mellem pandemi og natur i lyset af den klimakrise, hun flere gange henviser til. Citatet om naturen, som er ligeglad, peger på diskussioner, som fokuserer på naturen som noget andet og mere end et landskab, der kan give barnet et 'udbytte' i form af fx læring om naturelementer eller øget trivsel (se fx Paulsen et al., 2022). Også i denne udtalelse fremstår naturen dog som en rar og relativt kultiveret natur med grønt græs, regnorme og frisk luft. Den vilde og ukontrollerbare natur, der skaber verdensomspændende pandemier, stormfloder og ødelæggelse, fremhæves til gengæld, når flere forældre med små børn i vores interviews spørger sig selv og os om, hvad der foregår i den verden, deres børn skal vokse op i. "Hvad fanden er det for en verden, vi sætter børn i?" spørger Julie, som er gravid med sit andet barn i januar 2021, og taler videre om virussens mange uforudsigelige mutationer, miljøkrisen og den politiske krise i USA. Cecilie skriver i sin dagbog i november 2020 (som har været delt med forskerteamet) om barnet, der vokser op i en verden af "kriser og corona og klimaforandringer", men fremhæver i samme sætning, at det også er en verden, hvor hendes barn møder "kærlighed, nysgerrighed, mennesker, dyr, natur, musik"; en verden, hvor der både er sorg og håb for fremtiden.

Snarere end at placere naturen som baggrund for det gode familieliv med barnet i centrum giver Covid-19-krisen her anledning til en særlig opmærksomhed på verdens komplekse forbundethed eller sammenfiltrede natur-kultur-forhold, som har præget teoretiske diskussioner om menneske og natur i de senere år (Rubow, 2022). Ifølge teoretiske diskussioner af den antropocæne tidsalder kalder klimakrisen på en genfortolkning af vores forståelse af mennesket og dets relation til omverdenen (Hylland-Eriksen, 2016; Paulsen et al., 2022; Sjögren, 2020). Pandemien, klimaforandringer og tab af natur og biodiversitet udfordrer på afgørende vis forestillinger om menneskelig kontrol og magt over ikke-menneskelig natur, såvel som ideer om en klar adskillelse mellem natur og menneske (jf. Lysgaard & Jørgensen, 2020).

Disse spørgsmål er for mange relativt teoretiske, men under Covid-19-krisen blev oplevelsen af kontroltab til naturen meget konkret, ligesom det blev en almen erfaring, at

kroppen er porøs og kan smitte af eller tage afsmitning af verden (jf. Bille & Thelle, 2020). I vores interviews med familier i Covid-19-perioden kan man spore enkelte forskydninger i samtaler om forældreskab og børneliv, der antyder sådanne refleksioner. Flere forældre peger på pandemiens tydeliggørelse af, at man ikke kan styre alt. Denne indsigt kan give bekymring, men også ro i forældreskabet, fordi de elementære, positive ting understreges. Anders, som bor med sin familie i udlandet, siger i april 2020: ”[I] min optik bliver [det] mere og mere indlysende, når alting stopper, at man finder ud af, hvor få ting af det, som er stoppet, der egentlig er vigtig. Altså for alvor er vigtigt, dybt indeni hvor man trives.” Den udadvendte orientering mod verden udfordrer ideen om, at forældre kan kontrollere deres børns fremtidige succes gennem fx en intensiv indsats i relation til deres uddannelse og fritid. For Anders og andre forældre i vores undersøgelse bliver svaret på den globale krisetid i stedet at lægge ekstra vægt på trivsel, nærvær og natur i familielivet.

Afsluttende

Med denne artikel har vi belyst, hvordan Covid-19-krisens destabilisering af kollektive og individuelle forventninger til hverdagsliv og fremtid både forstærkede og forandrede forældreskabsidealer og børnesyn blandt middelklassefamilier i Danmark.

Som beskrevet betød nedlukningsperioderne en radikalt ændret hverdag, der for nogle familier resulterede i overvejelser om andre hverdagsliv på længere sigt. Hvad enten man skubbede overvejelserne om den globale krise fra sig, som Maria i det indledende citat, eller orienterede sig mod krisens betydning for klima, økologi eller demokrati som Cecilie og Julie, responderer forældre i særlig grad med at vægte trivsel, nærvær og natur i familiens hverdagsliv.

Sammenligner vi med pointer fra forskningen i middelklasseforældres idealer og strategier, kan denne orientering ikke siges at være en egentlig udfordring af eksisterende forældreskabsidealer i de skandinaviske velfærdsstater. Snarere kan der være tale om en forskydning, hvor bekymringen for børnenes fremtid og succes i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet nedtones, mens trivsel og nærvær i nutiden fremhæves.

Denne forskydning kan forstås på baggrund af Covid-19-periodens særlige karakter, hvor den store usikkerhed om sundhedskrisens betydning gjorde det svært at forestille sig og dermed orientere sig mod en fjernere fremtid. Men det store fokus på nærvær, trivsel og natur i vores materiale afspejler også, at størstedelen af de interviewede familier har en middelklassebaggrund med levevilkår og arbejdsliv, der gav mulighed for relativt stor fleksibilitet i nedlukningsperioden. Bekymringer over både indkomst, smitte og større børns tab af skolelærdom fylder også i vores materiale, men der har været plads til at reflektere over de brud på hverdagslivet og betydningen af global usikkerhed, som krisen gav anledning til.

Mens de beskrevne orienteringer kan formodes at have ændret sig i takt med en post-Covid-19 normalisering af hverdagen, hvor arbejde, institutions- og skoleliv igen er kommet til at fylde i familiernes hverdagsliv, har vi i den efterfølgende periode set tydelige spor af de diskussioner, der rejste sig blandt familierne i Covid-19-perioden. I den

offentlige debat diskuteres i skrivende stund (efterår 2023) fx nærvær i familielivet over for pligten til at bidrage til velfærdssamfundet (fx Bigum, 2023).

Vores analyse peger også på refleksioner, omend mindre udbredte, over hvordan et hverdagsliv i familien hænger sammen med usikre fremtidshorisonter og tab af kontrol over naturen. Covid-19-perioden set i sammenhæng med en global klima- og biodiversitetskrise har et potentiale for at forandre både forældreskabsidealer og børnesyn. Når opmærksomheden rettes mod, hvordan barnets liv er sammenvævet med både samfundsstrømninger og med god såvel som skræmmende natur, udfordres forestillinger om barn- dom som en slags beskyttet reservat i god natur (Husted, 2019; Sjögren, 2020). Og når forældre og familiers handlekraft i højere grad betragtes som sammenvævet med samfundsmæssige betingelser og globale strømninger, udfordres ideen om forældre som *risk managers*, der er hovedansvarlige for deres børns trivsel og udvikling. Skønt disse bevæ- gelser fylder relativt lidt i vores empiriske materiale, ser vi dem som ansatser til udvidede eller forandrede forståelser af forældreskab, der afspejler bredere samfundsdiskussioner om, hvad det vil sige at være menneske – og familie – i en økologisk krisetid.

Litteratur

- Albris, K. & Wahlberg, A. (2018). At være online. Webnografi og digitale metoder. I H. Bundgaard, H. Mogensen & C. Rubow (Red.), *Antropologiske projekter. En grundbog* (s. 261–274). Samfundslitteratur.
- Bach, D., Dannesboe, K. I., Ellegaard, T., Kjær, B., Kryger, N. & Westerling, A. (2020). *Parate børn – forestillinger og praksis i mødet mellem familie og daginstitution*. Frydenlund.
- Bigum, C. (2023, 30. oktober). S-minister går til modangreb: Det går ud over børnene, når forældre arbejder mindre. *Jyllands-Posten*. <https://jyllands-posten.dk/politik/ECE16541426/sminister-gaar-til-modangreb-det-gaar-ud-over-boernene-naar-foraeldre-arbejder-mindre/>
- Bille, M. & Thelle, M. (2020). Byen, smitten og den delelige krop. *Jordens Folk*, 55(2), 7–15.
- Calkins, S. (2016). *Who knows tomorrow. Uncertainty in Northeastern Sudan*. Berghan Books.
- Clemensen, N., Dannesboe, K. I., Winther, I. W., Jørgensen, N. J. & Kousholt, D. (2021). Skemaer for en nedlukket hverdag. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* (2).
- Damsholt, T. (2020). Times of Corona: Investigating the temporalities of everyday life during lockdown. *Ethnologia Europaea*, 50(2), 137–155.
- Dannesboe, K. I., Bach, D., Kjær, B. & Palludan, C. (2018). Parents of the welfare state: Pedagogues as parenting guides. *Social Policy and Society*, 17(3), 467–480.
- Dannesboe, K. I., Jørgensen, N. J., Clemensen, N., Kousholt, D. & Winther, I. W. (2023). 'We also need to exist somehow' – families negotiating everyday ethics during Covid-19 in Denmark. *Journal of Family Studies*, 29(5), 2294–2313.
- Dencik, L. & Jørgensen, P. S. (2000). *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Pædagogisk Bogklub.
- Dohrmann, J. (2021, 17. januar). *DR gav naturen et ekstra tryk i 2020*. DR. <https://www.dr.dk/om-dr/fakta-om-dr/dr-i-2020/dr-gav-naturen-et-ekstra-tryk-i-2020>
- Ejbye-Ernst, N., Moss, B., Stokholm, D., Lassen, B., Praestholm, S. & Frøkjaer, T. (2019). *Betydningen af dagtilbudsarbejde med børn i naturen – En forskningsoversigt med fokus på nordisk litteratur undersøgt med sigte på danske forhold*. Center for Børn og Natur.
- Eldén, S., Anving, T. & Wallin, L. A. (2022). Intergenerational care in corona times: Practices of care in Swedish families during the pandemic. *Journal of Family Research*, 34(1), 538–562.
- eReolen. (2020). *Tema/naturen i litteraturen*. <https://ereolen.dk/tema/naturen-i-litteraturen>

- Faircloth, C., Twamley, K. & Iqbal, H. (2023). Family life in a time of crisis: Trust, risk, labour and love. I K. Twamley, H. Iqbal & C. Faircloth (Red.), *Family life in the time of COVID* (s. 277–298). UCL Press.
- Faircloth, C. (2014). Intensive parenting and the expansion of parenting. I E. Lee, J. Bristow & J. Macvarish (Red.), *Parenting culture studies* (s. 25–50). Palgrave Macmillan.
- Frykman, J. & Orvar, L. (1979). *Den kultiverade människan*. Liber läromedel.
- Gallup/Friluftsrådet. (2020). *Gallup PR-bus om fritidsaktiviteter*. <https://friluftsraadet.dk/files/media/document/Friluftsr%C3%A5det%20PR%20bus%20corona%20september%202020.pdf>
- Gulløv, E. (2012). Den tidlige civilisering: En flertydig bestræbelse. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institutioner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 63–97). Aarhus Universitetsforlag.
- Halldén, G. (2009). *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Carlssons.
- Howlett, M. (2021). Looking at the 'field' through a Zoom lens: Methodological reflections on conducting online research during a global pandemic. *Qualitative Research*, 1–16.
- Husted, M. (2019). Kærlighed som modstand – om genstridighed i pædagogik for bæredygtighed. *Forskning og forandring*, 2(2), 84–104.
- Hylland-Eriksen, T. (2016). *Overheating: An anthropology of accelerated change*. Pluto Press.
- Knight, D. M. & Stewart, C. (2016). Ethnographies of austerity: Temporality, crisis and affect in Southern Europe. *History and Anthropology*, 27(1), 1–18.
- Kousholt, D. (2011). *Børnefællesskaber og familieliv: Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Larsen, M. C. (2018). Internetetnografi – på online feltarbejde mellem hverdagspraksisser og netværkskommunikation. I M. H. Jacobsen & H. L. Jensen (Red.), *Etnografier* (s. 203–231). Hans Reitzels Forlag.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press.
- Lee, E., Bristow, J., Faircloth, C. & Macvarish, J. (Red.). (2014). *Parenting culture studies*. Palgrave Macmillan.
- Lysgaard, J. A. & Jørgensen, N. J. (2020). Bæredygtighed og viden i krise. I J. A. Lysgaard & N. J. Jørgensen (Red.), *Bæredygtighedens pædagogik. Forskningsperspektiver og eksempler fra praksis* (s. 90–106). Frydenlund.
- Mogensen, N. D. (2023). *Ind-viklet – i by, viden og verden. En linealogi om og med sprogsteder* [ph.d.-afhandling]. Aarhus Universitet.
- Narotzky, S. & Besnier, N. (2014). Crisis, value, and hope: Rethinking the economy. An introduction to supplement 9. *Current Anthropology*, 55, 4–16.
- Nielsen, L. H., Roepstorff, A. & Petersen, M. B. (2022). *Hvad kan vi lære om kriseadfærd fra corona-pandemien?* Aarhus Universitetsforlag.
- Nyquist, R. J. (2021). Korona-kroppen: Hvordan viruset kan få oss til å tenke annerledes om oss selv. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 32(1), 33–42.
- Paulsen, M., Jagodzinski, J. & Hawke, S. M. (2022). *Pedagogy in the Anthropocene*. Springer International Publishing.
- Podjed, D. (2021). Renewal of ethnography in the time of the COVID-19 crisis. *Sociologija i prostor*, 59, 267–284.
- Politiken. (2020). *Naturen er tilbage. Tema*. https://politiken.dk/tag/main/Naturen_er_tilbage
- Rubow, C. (2022). *Indendørsmenneskets natur*. Århus Universitetsforlag.
- Schultz, N., Henriksen, F. M., Blok, A. & Jacobsen, S. G. (2020). *Hvordan kan sundhedskrisen styrke den grønne omstilling? En undersøgelse af den danske kulturelle middelklasse*. Klima- og Omstillingsrådet (KOR). https://www.klimaogomstillingsraadet.dk/wp-content/uploads/2020/11/Corona-og-omstilling-KOR-affilieret-notat_november2020.pdf
- Sjögren, H. (2020). A review of research on the Anthropocene in early childhood education. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 24(1), 46–56.
- Sommer, D. (2010). *Børn i senmoderniteten*. Hans Reitzels Forlag.

- Sparrman, A., Westerling, A., Lind, J. & Dannesboe, K. I. (Red.). (2016). *Doing good parenthood. Ideals and practices of parental involvement*. Palgrave MacMillan.
- Twamley, K., Iqbal, H., Faircloth, C. & Carroll, N. (2023). United Kingdom: Inclusions and exclusions in personal life during the COVID-19 pandemic. I K. Twamley, H. Iqbal & C. Faircloth (Red.), *Family life in the time of COVID* (s. 223–248). UCL Press.
- Toft, M & Nielsen A. B. (under forberedelse). *A green restart or back to normal. How the COVID-19 pandemic opens up a window of opportunity for the climate change policy agenda in Denmark*.
- Vigh, H. (2008). Crisis and chronicity: Anthropological perspectives on continuous conflict and decline. *Journal of Anthropology*, 73(1), 5–24.
- Winther, I. W., Kousholt, D., Jørgensen, N. J., Clemensen, N. & Dannesboe, K. I. (2023). ”Det er som at vente på et tog, der bliver ved med at være forsinket” – coronatid i et ungeperspektiv. *Nordiske Udkast*, 51(1), 31–54. <https://doi.org/10.7146/nu.v51i1.140348>
- Vincent, C. & Ball, S. J. (2007). «Making up» the middle-class child: Families, activities and class dispositions. *Sociology*, 41(6), 1061–1077.
- Aarseth, H. (2008). Samstemt selvskaping: Nye fedre i ny økonomi. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2, 4–21.

Forfatteromtaler

Nanna Jordt Jørgensen, antropolog og ph.d. i uddannelse og bæredygtighed, lektor på Københavns Professionshøjskole. Nannas forskning omhandler pædagogers, forældres og børn/unges erfaringer med natur, bæredygtighed og klimakrise.

Karen Ida Dannesboe, etnolog og ph.d. i pædagogisk antropologi, lektor på Aarhus Universitet, DPU. Karen Idas forskning omhandler børneliv og barndom, forældreskab og samarbejde mellem familier og dagtilbud/skoler

Dorte Kousholt, cand.psych. og ph.d. i psykologi, lektor på DPU, Århus Universitet. Dortes forskning omhandler børn og familiers hverdagsliv, børnefællesskaber, forældresamarbejde og Pædagogisk Psykologisk Rådgivning.

Nana Clemensen, cand.mag. i dansk og ph.d. i pædagogisk antropologi, lektor på DPU, Aarhus Universitet. Nanas forskning omhandler børn og unges sproglige praksisser i formelle og uformelle læringssammenhænge, herunder skolen, familien og på arbejdsmarkedet.

Ida Wentzel Winther, kultursociolog og ph.d. i pædagogisk antropologi, lektor på Aarhus Universitet, DPU. Idas forskning omhandler hjem, søskende, familie, ø-liv, livskraft og sanselige metoder.